

**SIÓDMA MIĘDZYNARODOWA
KONFERENCJA NAUKOWA CYSTERSOLOGÓW:
„CYSTERKI W DZIEJACH I KULTURZE ZIEM
POLSKICH I DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ”,
TRZEBNICA 18–21 WRZEŚNIA 2002 ROKU**

W 1202 r., w niecały rok po objęciu władzy nad Śląskiem, książę Henryk Brodaty, przy współudziale swojej żony św. Jadwigi podjął decyzję o fundacji klasztoru cysterek w Trzebnicy. O swojej decyzji poinformował papieża, prosząc go o jej akceptację. Papież Innocenty III w dokumencie z dnia 22 listopada 1202 r. wziął „nowy klasztor” pod swoją opiekę. Dało to początek nowemu opactwu na ziemiach polskich, a jednocześnie spowodowało wprowadzenie doń nowego zakonu żeńskiego – cysterek.

Do Trzebnicy cysterki przybyły z Bambergu¹. W 1218 r. zostały one inkorporowane do zakonu. W kilka lat od fundacji z grona mniszek trzebnickich wyszły zakonnice, które utworzyły dwa nowe klasztory, tj. opactwo w Ołoboku i w Owińskach w Wielkopolsce. Do końca XIII w. w obrębie dzisiejszych ziem polskich (Śląsk, Wielkopolska, Pomorze Zachodnie, Pomorze Gdańskie, Ziemia Chełmińska) powstało 14 klasztorów zasiedlonych przez mniszki w białych habitach z czarnym szkaplerzem. Były to klasztory obiediencki zakonnej i biskupiej (te przede wszystkim na Pomorzu Zachodnim).

¹ Na temat powiązań filiacyjnych cysterek trzebnickich zob. m.in. K. S i u c h n i ń s k i, *Pochodzenie i pierwotna przynależność zakonna konwentu klasztoru cysterek w Trzebnicy*, „Roczniki Historyczne” 12:1936 s. 187–197.

Od średniowiecza po wiek XIX cysterki głęboko wpisały się w krajobraz kulturowy ziem polskich, wnosząc doń wiele bardzo ważnych wzorców religijnych, duchowych oraz związanych z kształtowaniem życia i wykształcenia ludzi w różnych okresach naszych dziejów.

Klasztory Pomorza Zachodniego uległy kasacji w wyniku reformacji w XVI w. Natomiast pozostałe opactwa zlikwidowano w wyniku polityki kościelnej władz zaborczych w wieku XIX. Od tego czasu cysterki zniknęły z pejzażu kulturowego naszych ziem. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX w. staraniem Polskiej Kongregacji Cystersów, a szczególnie jej ówczesnego prezesa śp. ojca opata dr Jacka Stożka w klasztorze w Erd na Węgrzech podjęły nowicjat i złożyły śluby pierwsze po 200 latach Polki². Obecnie czynione są starania, aby w najbliższej przyszłości fundowano w Polsce pierwszy po kasatach klasztor tej obserwacji.

Cystersi od początku swego istnienia szerzyli wiarę chrześcijańską zachowując właściwe proporcje między modlitwą i pracą – *ora et labora*, ucząc tym samym szacunku do nich. Dotychczas w trakcie poprzednich sześciu spotkań cystersologów główny punkt ciężkości kładziono na ukazanie dziejów i dorobku kulturowego męskiej linii tego zakonu. Co prawda od czasu do czasu pojawiały się opracowania dotyczące cysterek, ale w porównaniu do zagadnień związanych z linią męską stanowiły one praktycznie margines rozważań. Stwierdzić należy, że tak w polskiej, jak i europejskiej historiografii sprawa dziejów i kultury cysterek jest bardzo słabo rozpoznana. Jediną pracą starającą się w syntetyczny sposób ukazać założenia prawne i podstawy kształtowania się tego zakonu jest opracowanie E. G. Kreniga³. Większość materiałów jest rozrzucona po mniej lub bardziej dostępnych opracowaniach. Wielość klasztorów cysterek i różny charakter ich obiedienicy nie stanowi jak się wydaje, czynnika mobilizującego badaczy do podjęcia studiów nad tym zagadnieniem. Zauważyć też należy, że jeśli podejmuje się tą problematykę, to tak jak w większości wypadków jeśli chodzi o zakony, najwięcej miejsca poświęca się cza-

² Zob. m.in. „Regina Mundi. Biuletyn Informacyjny Polskiej Kongregacji Cystersów”, grudzień 1997 nr 15 s. 23; MCP t. 1 s. 107–108.

³ E. G. Krenig, *Mittelalterliche Frauenkloster nach den Konstitutionen von Cîteaux*, „Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis” t. 10:1954 z. 1–2 s. 1–105; wybór innych opracowań zob. MCP t. 1 s. 50–51 p. 86 – według tychże dalsze wskazówki bibliograficzne.

som średniowiecza, pomijając w badaniach ich dzieje w czasach nowożytnych. Takie podejście bardzo uszczupla naszą wiedzę. Sygnalizowane, od wielu lat, m.in. przez nas, braki w historiografii dotyczące takich badań i opracowań, w tym mniszek cysterskich, nie przynosiły większych rezultatów. Celem choć częściowego uzupełnienia tej luki postanowiono zorganizować spotkanie naukowe poświęcone właśnie tematyce cysterek. Tym bardziej, że wiązało się to z osiemsetną rocznicą powstania matki opactw cysterek na ziemiach polskich – śląskiej Trzebnicy. Wykorzystując tę rocznicę i potrzeby naukowe zorganizowano Międzynarodową Konferencję Naukową. Było to już siódme wielkie spotkanie naukowców zajmujących się badaniem zakonów mniszych – zakonu cystersów (pomijamy mniejsze sesje organizowane przy współdziałaniu Zespołu Cysterskiego IH UAM i inne organizowane w wyniku inicjatyw różnych ośrodków, gdzie znajdowały lub znajdują się klasztory cysterskie)⁴.

Celem spotkania naukowego w Trzebnicy było ukazanie aktualnych wątków badań naukowców z Polski, Niemiec, Czech i Francji nad dziejami zakonu cysterek na ziemiach polskich, dawnej Rzeczypospolitej i krajów Europy Środkowej. Szczególne miejsce w obradach poświęcono Trzebnicy i św. Jadwidze Śląskiej.

Sesja została zorganizowana przez Zespół do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce działający

1. Logo sesji, opr. L. Wróblewski

⁴ Cystersologiczne sesje naukowe odbywały się dotychczas, kolejno: 1985 r. – Błażejewko koło Poznania; 1987 r. – Gniezno; 1993 r. – Poznań; 1998 r. w klasztorze w Mogile z okazji 900-lecia zakonu; 2000 r. – Koronowo; 2001 r. – Pelplin. Materiały z tych sesji ukazały się drukiem: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987; *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*, red. J. Strzelczyk, NP t. 83:1994; *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, red. A.M. Wyrrwa, J. Dobosz, Poznań 2000; *Cystersi na Kujawach i na Pomorzu*, red. D. Karczewski, A. M. Wyrrwa, NP t. 96:2001; *Pelplin – 725 rocznica powstania opactwa cysterskiego. Kulturotwórcza rola cystersów na Kociewiu*, red. D. A. Dekanski, B. A. Grenz, A. Słyszewska, A. M. Wyrrwa, Pelplin–Tczew 2002.

w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przy dużym poparciu Rektora UAM i Dyrekcji Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Parafii św. Jadwigi w Trzebnicy oraz Instytutu Historii i Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Trzebnicy, przy współudziale Urzędu Miasta i Gminy Trzebnica, Starostwa Powiatowego w Trzebnicy, Towarzystwa Miłośników Ziemi Trzebnickiej oraz zespołu placówek kultury w Trzebnicy.

Patronat honorowy nad obchodami i konferencją przyjęli: ks. Henryk kardynał Gulbinowicz, Arcybiskup Metropolita Wrocławski, ojciec opat dr Eustachy Kocik O.Cist. Prezes Polskiej Kongregacji Cystersów, ks. Arcybiskup Henryk Muszyński, Metropolita Gnieźnieński, ks. Arcybiskup Stanisław Gądecki, Metropolita Poznański, ks. Arcybiskup Zygmunt Kamiński, Metropolita Szczecińsko-Kamiński, Rektor UAM prof. Stanisław Lorenc, Rektor Uniwersytetu Wrocławskiego prof. Zdzisław Latajka, Rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu ks. prof. Ignacy Dec, Wicemarszałek Województwa Dolnośląskiego dr Leszek Ryk, Starosta Powiatu Trzebnickiego mgr Marek Koliński, Burmistrz Miasta i Gminy Trzebnica dr inż. Jerzy Hołdanowicz, Matka Generalna Zgromadzenia Sióstr Boromeuszek w Trzebnicy Siostra Bernarda Janusiewicz, Prowincjał Salwatorianów ks. dr Bogdan Giemza, ks. dziekan dr Jan Dragosz i dr Jerzy B. Kos, prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Trzebnickiej⁵.

Obrady odbyły się w klasztorze pocysterskim w Trzebnicy. Konferencji naukowej towarzyszyły uroczystości jubileuszowe, które rozpoczęła Jubileuszowa msza św. celebrowana w bazylice św. Jadwigi Śląskiej w Trzebnicy przez Jego Eminencję kardynała Henryka Gul-

⁵ Komitet organizacyjny sesji stanowili: prof. Andrzej M. Wyrwa Instytut Historii UAM Poznań, ks. prof. Antoni Kielbasa SDS, PWT we Wrocławiu, prof. Jerzy Strzelczyk Instytut Historii UAM Poznań, ks. prof. Józef Swastek PWT we Wrocławiu, prof. Rościśław Żerelik Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. Kazimierz Bobowski Uniwersytet Zielonogórski, dr Romuald Kaczmarek IHSz Uniwersytetu Wrocławskiego i dr Jacek Witkowski IHSz Uniwersytetu Wrocławskiego. Wielki wkład w bezpośrednie przygotowanie organizacyjne sesji, druk materiałów, scenografię sali obrad wnieśli: mgr Leopold Wróblewski, mgr Marek Długozima, mgr Zbigniew Lubicz-Miszewski, mgr Lucyna Lubicz-Miszewska, alumni Seminarium Duchownego w Bagnie oraz mgr Dariusz Błaszczyk i mgr Piotr Namiota z IH UAM w Poznaniu.

2. Jubileuszowa, koncelebrowana msza św. w bazylice św. Jadwigi w Trzebnicy. Fot. P. Namiota.

binowicza. W koncelebrze uczestniczyli ojciec opat dr Eustachy Kocik prezes Polskiej Kongregacji Cystersów, ojciec opat Eugeniusz Włodarczyk opat szczyrzycki, ks. biskup prof. dr hab. Jan Kopiec, który wygłosił homilię oraz wielu księży diecezjalnych, zakonników cysterskich i benedyktyńskich z klasztorów polskich.

Obrady toczyły się w dniach od 18 do 21 września. Brało w niej udział ponad 60. referentów i prawie tyleż samo gości i naukowców, którym bliski był temat obrad. Tematyka konferencji skupiała się na zagadnieniach z zakresu duchowości, liturgii cysterek, świętych i błogosławionych w zakonie cysterek, dziejów śląskiej Trzebnicy, cysterek w Wielkopolsce, na Pomorzu Zachodnim i Gdańskim, cysterek w Kimbarówce, tj. klasztoru fundowanego w XVIII w. na wschodnich terytoriach dawnej Rzeczypospolitej oraz cysterek w Europie Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem Czech i Niemiec – Nowej Marchii.

Obrady rozpoczął prof. dr hab. Andrzej M. Wyrwa, który zaprosił do ich otwarcia i prowadzenia pierwszej części prof. Jerzego Strzelczyka. Otwierając sesję prof. dr hab. Jerzy Strzelczyk nawiązał do historii ruchu monastycznego kobiet oraz dotychczasowych badań

i spotkań cystersologów prowadzonych przez Zespół do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce działający w Instytucie Historii UAM w Poznaniu, prosząc następnie o zabranie głosu JEm księdza kardynała Henryka Gulbinowicza. Ksiądz kardynał w swojej wypowiedzi nawiązał do charyzmy i życia św. Bernarda z Clairvaux, uznawanego za duchowego twórcę zakonu cystersów, uwypuklając szczególnie jego umiłowanie miłości i umiejętność dawania siebie współbraciom zakonnym, Kościołowi i rozrastającemu się w Europie zakonowi cystersów, ukazując przez to wielkość Boga poprzez służbę człowieka.

Zabierający potem głos ojciec opat dr Eustachy Kocik, Prezes Polskiej Kongregacji Cystersów, w swojej wypowiedzi nawiązał do wkładu zakonu cystersów i cysterek w rozwój kulturowy ziem polskich oraz o działań zmierzających do powołania do Polski odradzającego się stopniowo zakonu „szarych mniszek”. Mimo, że na sali obrad zabrakło polskich mniszek cysterskich, ich obecność odczuwało się przez charakter miejsca. Mury pocysterskiego klasztoru w Trzebnicy nadawały specyficznego ducha obradom. Obraz cysterek odżywał w wystąpieniach naukowców, którzy starali się zaprezentować różne aspekty ich życia na przestrzeni kilku wieków.

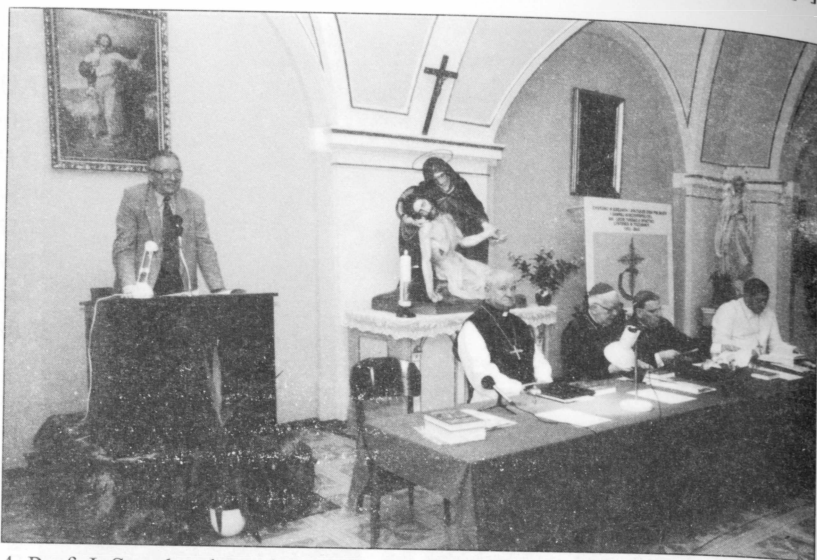
Wykład inauguracyjny wygłosił ks. prof. dr hab. Antoni Kiełbasa (Trzebnica) na temat *Związków św. Jadwigi z cystersami* [omawiając] *starania o fundację trzebnicką*.

Pierwsza część obrad w dniu 18 września była poświęcona ogólnym zagadnieniom związanym z dziejami cysterek. Ks. prof. dr hab. Marian Kaniór OSB (Tyniec), omówił w ramach tego cyklu *Pierwsze fundacje cysterek na ziemiach polskich*, a prof. dr hab. Kazimierz Bobowski (Zielona Góra), *Dyscyplinę klasztorną w świetle uchwały Kapituły Generalnej Cystersów*, ukazując obraz mikroświata jakim był klasztor z jego ideałami, upadkami i wzlotami. S. Małgorzata Borkowska OSB, (Żarnowiec), przedstawiła zaś *Skład osobowy polskich klasztorów cysterek*, a dr Krzysztof Kaczmarek (Poznań), *Szkoły w klasztorach cysterek*.

Drugi cykl wykładów był poświęcony duchowości i liturgii w zakonie cysterek. W ramach tego cyklu wygłoszono referaty: dr Waldemar Rozyński (Toruń), *Patrocinia kościołów cysterek w średniowiecznej Polsce – wokół duchowości zakonu*, O. Gereon T. Binovec OPRM (Praga), *Manuskrypt Cursus Beatae Marie ve svetle*

3. Uczestnicy konferencji przed klasztorem trzebnickim. Fot. P. Namiota.

4. Prof. J. Strzelczyk otwiera obrady. Fot. P. Namiota.

cesko-polskich vztahu, O. Konrad Mały s OSB, (Tyniec), *Triduum paschalne w pismach św. Gertrudy wielkiej*, dr Stanisław Rosik (Wrocław), *Życie liturgiczne w żywocie św. Jadwigi śląskiej*, ks. dr Franciszek Wołnik (Opole), *Liturgia w konwencie cysterek w Trzebnicy według Liber Ordinarius z 1753 roku*. Z cyklem tym wiązał się wygłoszony 20 września wykład ks. dra Dariusza Tabora CR (Kraków), na temat *Psalterza trzebnickiego. Między egzegezą a duchowością*. Ważkie zagadnienia szerzej nie rozpatrywane dotychczas w historiografii polskiej przedstawił następnie ks. dr Henryk Gerlic (Gliwice) – *Cystersi górnośląscy spowiednikami cysterek trzebnickich*. Rozszerzając nieco tematykę liturgii, prof. dr hab. Elżbieta Dąbrowska (Tournus/Paryż), omówiła następnie zagadnienia związane z *Ukształtowaniem obrządku pogrzebowego Ordinis Cisterciensis i jego recepcji w Europie Środkowej*, a mgr Tomasz Kurasiński (Łódź), *Uwagi na temat ceremonii pogrzebowej św. Jadwigi Śląskiej*. W tym dniu obrady zakończyły wystąpienia: mgr Jolanty Byczkowskiej-Ształa (Warszawa), na temat *Officium Divinum Triduum Sacrum – wczoraj i dziś. Próba rekonstrukcji 13-wiecznych śpiewów cysterskich zachowanych we fragmentach na przykładzie wklejek z rękopisów Biblioteki PAN w Gdańsku* oraz dr Ewy Bie-

5. Sala obrad w klasztorze trzebnickim. Fot. P. Namiota.

lińskiej-Gawlas (Warszawa), pt. *Śpiewy o św. Jadwidze w polskich rękopisach muzyczno-liturgicznych*. Po dyskusji uczestnicy konferencji spotkali się następnie z władzami miasta i powiatu trzebnickiego połączonym z uroczystą kolacją.

Kolejny dzień obrad (19 września) rozpoczęły wykłady na temat świętych i błogosławionych w zakonie cysterek. Ks. prof. dr hab. Józef Wasstek (Wrocław), przedstawił zagadnienia związane ze *Świętymi i błogosławionymi w zakonie cystersów na ziemiach polskich*. Dr Maciej Michalski (Poznań), *Święta Jadwiga śląska i siostry trzebnickie – interpretacja hagiograficzna*, dr Paweł Stróżyk (Poznań), *Miejsce tablicy bernardyńskiej w średniowiecznych cyklach obrazowych o św. Jadwidze – refleksje źródłoznawcze*.

Po tych wystąpieniach rozpoczął się cykl związany z dziejami klasztorów cysterek na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej. Ze względu na starszeństwo i rangę, zgodnie z zasadami stopnia ważności przestrzegany w zakonie, pierwszy cykl obrad poświęcono cysterkom na Śląsku i klasztorowi w Trzebnicy. Dr Roman Stelmach (Wrocław), omówił *Dokumenty do dziejów klasztoru trzebnickiego – problematyka i stan zachowania*, dr Michał Kaczmarek (Wrocław), *Dzieje klasztoru trzebnickiego pod rządami opatki Gertrudy*

(1232–1268), dr Wojciech M r o z o w i c z (Wrocław), *Rocznik trzebnicki (Annales Trebnicensis) – próba krytyki w świetle nieznanych przekazów*, dr Jacek D ę b i c k i (Kraków), *Dedicatio prima ecclesie beati Bartholomaei et dedicatio secunda ecclesiae sancte Marie sanctique Bartholomei apostolo in Trebnic*, dr Romuald K a c z m a r e k i dr Jacek W i t k o w s k i (Wrocław), *Kapilica św. Jadwigi w Trzebnicy. Funkcjonowanie i wyposażenie (XIII–XVIII w.)*, po dyskusji dalszą część poświęcono architekturze opactwa trzebnickiego. Dr Krystyna B i a ł o s k ó r s k a (Warszawa), wygłosiła wykład na temat *Kościół opacki klasztoru cysterek w Trzebnicy. Z rozważań nad pochodzeniem architekta realizującego drugą fazę jego budowy*, prof. dr hab. Ewa Ł u ż y n i e c k a (Wrocław), w świetle jej najnowszych badań przedstawiła *Średniowieczny klasztor w Trzebnicy [na tle] architektury opactw cysterskich na Śląsku*. Następnie prof. dr hab. Jerzy R o z p ę d o w s k i (Wrocław) w świetle swoich badań, zwracając szczególną uwagę na problem datowania i pochodzenia warsztatu klasztoru trzebnickiego, przedstawił swoje poglądy na temat *Opactwo cysterek w Trzebnicy w średniowieczu*. Potem dr Przemysław W i s z e w s k i (Wrocław), omówił zagadnienie związane z *Cysterkami trzebnickimi w społeczeństwie śląskim (2 połowa XIV – I ćwierć XVI w.)*. Następnie prof. dr hab. Anna P o b ó g – L e n a r t o w i c z (Opole), przedstawiła *Obraz Śląska w średniowiecznych żywotach św. Jadwigi*, a dr Marek W ó j c i k (Wrocław), *Cysterki trzebnickie wobec klęsk elementarnych w średniowieczu*, zaś prof. dr hab. Marek C e t w i ń s k i (Częstochowa) *Dietę św. Jadwigi. [w kontekście] studiów nad semiotyką pożywienia średniowiecznych Ślązaków*. Kończąc obrady tego dnia i problematykę dziejów śląskiej Trzebnicy, nowożytnie i najnowsze dzieje pocysterskiego klasztoru w Trzebnicy omówiła siostra mgr Beata S t e l m a c h S M C B (Trzebnica) – *Udział Sióstr Boromeuszek w kontynuowaniu historii klasztoru trzebnickiego*. Problematykę śląską podsumowywał wygłoszony tego dnia referat ks. dr hab. Józefa P a t e r a (Wrocław), na temat *Ochrony i konserwacji zabytków pocysterskich na Śląsku*. Po burzliwej dyskusji uczestnicy spotkania zostali zaproszeni przez organizatorów na koncert *Musica Sacra*, który odbył się w bazylice św. Jadwigi 19 września o godz. 19¹⁵. Koncert ten był zorganizowany w ramach IX Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Kameralnej i Organowej – Trzebnica 2002 z okazji „800–lecia fundacji opactwa cysterek w Trzeb-

nicy”. W koncercie pt. *Habit, sutanna i skrzypce* Zespół Instrumentów Dawnych „Altri Stromenti”, w składzie: Leszek Firek (skrzypce barokowe), Marta Mamulska (skrzypce barokowe), Joanna Kostylew (altówka), Jerzy Walczak (wiolonczela), Aleksandra Rupocińska (klawesyn, pozytyw organowy) zaprezentował utwory religijne z XVII i XVIII w. Utwory wokalne wykonała Jarosława Walczak–Prus (sopran). W ramach koncertu wykonano utwory: Stanisława Sylwestra Szarzyńskiego (XVII/XVIII w.), Giacomo Carissimi (1605–1674), Isabelli Leonarda (1620–1700), Marco Uccellini (1603–1680), Giovanni Legrenzi (1626–1690), Antonio Solera (1729–1783) i Antonio Vivaldiego (1678–1742).

W trzecim dniu obrad (20 września) omawiano dzieje i kulturę cysterek na ziemiach polskich. Pierwszy cykl wykładów poświęcono cysterkom w Wielkopolsce. Mgr Gerard K u c h a r s k i (Poznań/Kalisz), omówił *Rozwój gospodarczy majątków klasztoru cysterek w Ołoboku w XIII wieku*, dr Zbigniew Z y g l e w s k i (Bydgoszcz), *Związki klasztorów cysterek w Ołoboku i Owińskach z władcami w XIV–XV wieku*, zaś prof. dr hab. Leszek K a j z e r i dr Aleksander A n d r z e j e w s k i (Łódź), *Klasztor cysterek w Ołoboku w świetle [archeologicznych] badań terenowych*. Następnie mgr Krzysztof R a t a j c z a k (Poznań), przedstawił *Proces fundacyjny klasztoru cysterek w Owińskach i udział w nim opactwa trzebnickiego*, a dr Jolanta M. M a r s z a l s k a (Tarnów), *Spór między klasztorem cysterek w Owińskach a biskupstwem poznańskim o zarząd dóbr klasztornych w okresie wakansów w świetle dokumentu z 1711 roku*. Kolejny cykl wykładów był następnie poświęcony cysterkom na Pomorzu Zachodnim i Gdańskim. Na wstępie dr Christian G a h l b e c k (Berlin), omówił klasztor nowomarchijski w XIII w. – *Die Grundung der Zisterzienserinnenkloster Zehden (Cedynia), Bernsitein (Pelczyce) und Reetz (Recz) in der Neumark im Lichte brandenburgischer Kirchenpolitik im ausgehenden 13. Jahrhundert*. Dr Krzysztof G u z i k o w s k i (Szczecin), odniósł się do problemu *Władzy książęcej na Pomorzu Zachodnim wobec konwentów cysterek*. Prof. dr hab. Barbara P o p i e l a – S z u l t k a (Słupsk), swe wystąpienie poświęciła *Konwentowi klasztoru w Bergen (Górze) na Rugii od XII wieku do lat trzydziestych XVI stulecia*. Mgr Grzegorz B r z u s t o w i c z (Granowo), zaprezentował zaś *Cysterki z Recza*. Po przerwie i dyskusji dr Barbara S t o l p i a k i mgr Teresa Ś w i e r c z (Poznań), przedstawiły *Próbkę rekon-*

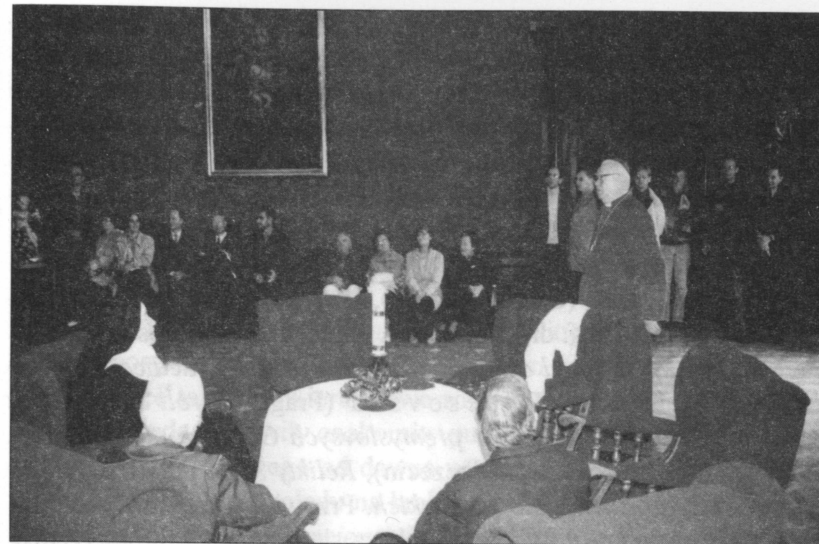

6. Uczestnicy sesji w stallach klasztoru w Henrykowie. Fot. P. Namiota.

strukcji założenia klasztorów cysterek w Pelczycach i Reczu, w oparciu o źródła historyczne i metody pomocnicze historii, a mgr Eugeniusz Wilgocki (Szczecin), omówił wyniki dotychczasowych Badań archeologiczno–architektonicznych klasztorów cysterek na Pomorzu Zachodnim w 2 połowie XX wieku. W ramach tego cyklu był też ogłoszony referat (wystąpienie ze względów organizacyjnych odbyło się 19 września) dra Piotra Olińskiego (Toruń), na temat *Między zakonem krzyżackim a mieszczaństwem pruskim. Klasztory cysterek w wielkich miastach pruskich w średniowieczu*.

Kolejne wykłady były poświęcone cysterkom na terytorium dawnej Rzeczypospolitej. Dr Rafał Witkowski (Poznań), miał mówić na temat *Klasztoru cysterek w Kimbarówce*, z różnych względów nie mógł wziąć udziału w obradach. Jego wystąpienie będzie opublikowane w materiałach z sesji. Uzupełnieniem szczytkowych dotychczas badań nad tym klaszturem był bardzo ważny dla poznania jego dziejów referat dr Jolanty Gwióździk na temat *Księgozbioru cysterek z Kimbarówki*.

Po prezentacji zagadnień związanych z cysterkami na ziemiach polskich kolejna część obrad poświęcona była cysterkom na terenie

7. Henryków. Uczestnicy sesji z wizytą u JEm kardynała Henryka Gulbinowicza. Fot. P. Namiota.

Europy Środkowej. W ramach tego cyklu zostały ogłoszone referaty: Ph. Dr Kateřina Charvátová (Praga), *Vnitřní uspořádání a sociální složení klášterů cisterciáček ve středověkých Čechách*, mgr Dušan Foltýn (Praga), *Vnitřní uspořádání a sociální složení klášterů cisterciáček na Moravě ve středověku*, Ph. Dr Jan Zdichynec (Rychnov u Jabl.), *Klášter cisterciáček Marienthal (Valis S. Mariae) v Horní Lužici*. Kończył go wykład Ph. Dr Petra Meduny (Praga) na temat *Archeologický výzkum klášterního dvora Hrnčiče jako obraz změny ekonomiky cisterciáckých klášterů v Čechách*. Obrady zakończyło natomiast wystąpienie ojca Aleksego W. Chalcarza O. Cist. (Jeńdrzejów), na temat *Mikolaja Boucherata opata Cîteaux, wizytatora cysterskich opactw śląskich w r. 1616*.

Trzydniowe obrady cystersologów polskich i gości zagranicznych podsumował prof. dr hab. Zbigniew Wielgosz.

Niestety, tak jak na wszystkich konferencjach, tak i w Trzebnicy, z różnych względów nie wszystkie referaty zostały ogłoszone w czasie obrad. Swoich wystąpień nie zdołali przedstawić: ks. prof. dr hab. Kazimierz Dola (Opole), *Cysterki w służbie społeczeństwa na ziemiach polskich w średniowieczu problem datowania i pochodzenia*

warsztatu budowlanego klasztoru, mgr Magdalena Winiarska – Warzecka (Opole), *Piastówny górnośląskie w klasztorze trzebnickim*, dr Dariusz Karczewski (Bydgoszcz), *Drogi przemian obserwacji w klasztorach benedyktynek–cysternek na ziemiach polskich w średniowieczu*, ks. mgr Marek Stawski (Warszawa), *Elementy liturgii cysternek według rękopisów klasztoru trzebnickiego i Porta Celi*, prof. dr hab. Dorota Żołądź–Strzelczyk (Poznań), *Edukacja dam świeckich w Ołoboku w XVIII wieku*, O. Bernard A. Grenz O.Cist. (Gdańsk–Oliwa), *Święta Beatrycze z Nazaretu – życie i nauka*, S. Prof. dr Marianne Arndt O.Cist. (Kloster St. Marien w Helfta), *In good company – Helfta restored, dedicated to St. Hedwig*, Ph. Dr. Klara Benesovska (Praga), *K roli cisterciacek a dalsich zenskykh klhsteru v premyslovsykh Cechhch* oraz dr Zofia Krzymuska–Fafius (Szczecin), *Relikty sztuk plastycznych na terenie cysternek zachodniopomorskich*. Przewidujemy, że w materiałach z sesji, wszystkie te referaty ukażą się drukiem. Oprócz tychże, ze względów organizacyjnych (duża liczba referentów) tylko do druku zostały przyjęte opracowania: dra Jacka Dębickiego (Kraków), *Cysterska rzeźba o cechach antropomorficznych a cysterska antropologia teologiczna. Przyczynek do źródeł estetyki cysterskiej*, prof. dr hab. Marii Poksińskiej (Toruń), *Polichromia architektury i rzeźby trzebnickiej w ujęciu chronologicznym*, dra Czesława Grajewskiego (Pabianice), *Siedemnastowieczny procesjonal z Trzebnicy*, mgr Ireny Knopka, dra Sławomira Dryji (Kraków), *Zabudowania cysterskie, w tym dwór opatów na terenie lokacyjnego Krakowa. Wyniki badań historycznych i archeologicznych – komunikat*. Niezależnie od tego w druku ukaże się kilka innych, nie wymienionych tu, a zamówionych dodatkowo, opracowań rozszerzających wiedzę o cysterkach na ziemiach polskich.

W nawiązaniu do długoletniej tradycji spotkań cystersologicznych w dniu 22 września dla uczestników konferencji zorganizowano objazd naukowy związany ze zwiedzaniem klasztoru cysterskiego w Henrykowie, gdzie zostali oni przyjęci przez JEm kardynała Henryka Gulbinowicza. Dla uczestników udostępniono też do zwiedzania części klasztoru za kłauzurą, muzeum klasztorne w Trzebnicy i bazylikę św. Jadwigi.

Sesja mogła być zorganizowana dzięki zaangażowaniu finansowemu wielu instytucji i osób fizycznych. W imieniu organizatorów

i uczestników Jubileuszowego spotkania w Trzebnicy bardzo serdecznie im za to dziękujemy⁶!

Jubileusz osiemsetlecia powstania klasztoru w Trzebnicy i związana z nim Konferencja, dzięki udziałowi bardzo wielu znakomitych naukowców świeckich i duchownych (historyków, historyków Kościoła, historyków sztuki i architektury, archeologów, bibliologów, teologów) z Polski i zagranicy pozwoliła dokonać przeglądu dotychczasowego stanu badań nad cysterkami w dziejach Europy Środkowej od średniowiecza do czasów współczesnych. Ukazała jednocześnie potrzebę i kierunki dalszych badań. W historiografii polskiej problem ten, w porównaniu do innych, był bowiem nieco pomijany. Mamy nadzieję, że tak wielokierunkowe rozważania, po ukazaniu się ich drukiem, będą stanowiły znakomity punkt wyjścia do dalszych badań i opracowania będącego od dawna w planach Zespołu Cysterskiego (wstrzymanego ze względu na brak środków finansowych) trzeciego tomu *Monasticonu Cisterciense Poloniae*, poświęconego właśnie cysterkom na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej.

⁶ Konferencja była finansowana przez: Instytut Historii i Rektora UAM w Poznaniu, Instytut Historii i Instytut Historii Sztuki we Wrocławiu, parafię św. Jadwigi w Trzebnicy, Księży Salwatorianów w Trzebnicy, Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Trzebnicy, Urząd Miasta i Gminy oraz Starostwo Powiatowe w Trzebnicy, Towarzystwo Miłośników Ziemi Trzebnickiej i Zespół Placówek Kultury w Trzebnicy. Sesję sponsorowali: Firma „Tarczyński” państwa Elżbiety i Jacka Tarczyńskich, PKO BP S.A. Oddział w Trzebnicy, reprezentowany przez jego prezesa pana Marka Długozimę, Spółdzielnia Mieszaniowa Lokatorsko–Własnościowa w Trzebnicy (Irena Kahalik), Firma „Amesko” (Andrzej i Mariusz Skóra), Spółka „Wodnik” (Marian Nowicki), Firma „Sendex” (Stanisław Sędowski), Firma „Transmar” (Marian Młotek), Firma „Panda” Trzebnica (Krzysztof Pop), Spółdzielnia rolniczo–handlowa (Lech Krzanecki), PSS „Społem” (Stanisław Frania), Firma „Plast–Met” (Marian Przybylski), Firma „Młyn–Piek” (Eugeniusz Ziółkowski), Firma „LEW” (Leopold Wróblewski), Firma „Lumix” (Lucyna i Zbigniew Lubicz–Miszewscy), Firma „Reha–Pol–A” (Stanisław Golec), PH „Elga” (Agnieszka Cichoń i Jerzy Bemnowicz), Firma „Kulik” (Henryk i Mariusz Kulik), Hurtownia farb i lakierów „Abraf” (Renata Steć, Wioletta Kuna, Jarosław Kuna), OSM „Hana” (Dariusz Borecki), Firma „Budmel” (Tadeusz Molus), Zakład Mechaniczny „Naprawa Aut” (Zenon Janik), PPHU „Profit–Service” (Andrzej i Krzysztof Borodycz), Firma Handlowa „Sala” (Grażyna i Jerzy Sala), Zakład Ślusarski PU „Antotis” (Marek Połdyna), Sprzedaż Materiałów Budowlanych – Jerzy Szostak, Zakład Remontowy Kotłów – Walenty Pietrasz, Firma „Glob” (Zbigniew Niżyński), PPH „Rolchem” (Edmund Buchla), PW „Kamet” (Kazimierz Krasieński), Zakład Fotograficzny – Jan Buczek.